

REFERENCES

1. Berns, D. (1995). *Khoroshee samochuvstviye: novaya terapiya nastroyeni*. [Self-pleasure: a new mood therapy]. Moskva.
2. Genyk, S. (2005). *Mystetstvo buty zdorovym: monohrafiya*. [The art of hitting healthy: monograph]. Ivano-Frankivsk.
3. Dmytryev, L. (1968). *Osnovy vokalnoi metodyky: ucheb. posob. dlia muz. Vuzov*. [Fundamentals of Vocal Methodology: A Study Guide for Music Universities]. Moskva.
4. Эллыс, А. (1999). *Psykhotrenynh*. [Psycho-training]. Sankt-Peterburh.
5. Zdanovych, A. P. (1965). *Nekotorye voprosy vokalnoi metodyky*. [Some questions of vocal technique]. Moskva.
6. Kushka, Ya. S. (2010). *Metodyka navchannia spivu: posibnyk z osnov vokalnoi maisternosti*. [Singing technique: a guide to the basics of vocal skills]. Ternopil.
7. Molodii, O. R., Obukh, L. V. (2017). *Intonatsiinyi samokontrol yak odyn iz komponentiv suchasnoi profesiinoi pidhotovky studentiv u klasi postanovky holosu*. [Intonation self-control as one of the components of modern professional training of students in the class of vocal.]. Kropyvnytskyi.
8. Obukh, L. V. (2017). *Rol innovatsiinykh zasobiv navchannia u rozvytku vykonavskoi svobody studentiv-spivakiv*. [The role of innovative teaching aids in the development of performing freedom of students-singers]. Mukachevo.
9. Prokhorova, L. (2006). *Ukrainska estradna vokalna shkola: navchalnyi posibnyk dlia studentiv vyshchykh navchalnykh zakladiv kultury i mystetstv III-IV rivniv akredytatsii*. [Ukrainian Variety Vocal School: a textbook for students of higher educational institutions of culture and arts of III-IV levels of accreditation]. Vinnytsia.
10. Sechenov, Y. M. (1961). *Refleksii holovnoho mozgha: monohrafiya*. [Reflexes of the brain: monograph]. Moskva.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

БУХ Людмила Василівна – кандидат мистецтвознавства, доцент, завідувач кафедри мистецької освіти Навчально-наукового інституту педагогіки Житомирського державного університету імені Івана Франка.

Наукові інтереси: музичний менеджмент, персоналії, музичне мистецтво та музична освіта.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

ОБУКН Liudmyla Vasylivna – Ph.D. (theory and history art), Associate Professor, Head of the Department of Artistic Education of the Educational and Scientific Institute of Pedagogy of Zhytomyr Ivan Franko State University.

Circle of scientific interests: music management, personalities, music art and educational.

Стаття надійшла до редакції 12.04.2021 р.

УДК 373.3.015.3:159.942]:78

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-195-110-114

ПРЯДКО Олена Михайлівна –

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри музичного мистецтва Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

ORCID:<https://orcid.org/0000-0003-0728-976X>

e-mail:pryadkoov@ukr.net

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Розвиток психологічної грамотності в учнів молодших класів є актуальним завданням сучасної школи, оскільки розвиненість необхідного набору психологічних компетентностей є запорукою їх успішності у різних сферах життєдіяльності, здатності ефективно адаптуватися до змінних умов життя суспільства, засвоювати соціальні навички поведінки, займати активну життєву позицію, впливати на перебіг подій у їх оточенні. Розвиненість емоційної сфери дітей є умовою формування активної, ініціативної, самостійної, емпатійної особистості. Недоліками розвитку емоційної сфери у дітей молодшого шкільного віку є нездатність налагоджувати ефективну комунікацію як з

дорослими, так і з однолітками, проблеми соціального адаптування, неуспішність у навчанні. Молодший шкільний вік є синтетивним періодом для розвитку світу емоцій дитини. Музичне мистецтво має невичерпний потенціал впливів на емоційний, інтелектуальний розвиток дітей, активізує емоційно-чуттєві переживання, сприяє збагаченню емоційного досвіду, формує естетичні почуття, художню культуру, стимулює мисленеву діяльність, рівень самосвідомості, творчої активності, креативність. Завданнями, які стоять перед сучасним вчителем музичного мистецтва, є не лише здійснення естетичного та культурного розвитку особистості учня, але й турбота про розвиток його емоційної сфери. Це вимагає сформованості у нього низки психолого-

педагогічних компетентностей, необхідних для ефективного керування процесом музично-естетичного виховання школярів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато вчених займаються вивченням проблем виховання дітей, виявленням особливостей розвитку емоційної та пізнавальної сфери в різні вікові періоди. Дослідженням проблем психологічних особливостей розвитку дітей молодшого шкільного віку займалися А. Леонтьєв, А. Лурія, Д. Ельконін, Р. Заззо, Л. Занков, А. Конєв, Н. Лейтес, А. Скрипченко. Намагання розкрити механізми впливу на емоційну сферу дітей спонукають учених вивчати різноманітні інструменти збагачення емоційного досвіду дітей, формування навичок усвідомлення власних емоцій. Музично-творча діяльність є одним з найбільш ефективних засобів розширення самоусвідомлення у дітей. Питання музично-естетичного виховання дітей молодшого шкільного віку висвітлені у працях Н. Жемчужиної, В. Бехтерева, Є. Ільїна, А. Кенемана, Б. Кулінського, І. Рижкіна, А. Соловйова, А. Сохор, Г. Тарасової. Вплив музики на емоційний розвиток дітей вивчали Л. Баренбойм, Є. Мальцева, Є. Назайкінський, М. Блінова, Л. Бочкарьов, Н. Ветлугіна, О. Волчек, Г. Гаспарян, А. Готсдінер, Л. Дорфман, С. Науменко, Г. Ільїна.

Сьогодні у психологічній науці широко вивчається явище емоційного інтелекту як комплексу здібностей, які сприяють розвитку здатності до глибокого усвідомлення власних емоцій. Вперше поняття емоційного інтелекту було сформульоване Д. Маєром та П. Саловеем. У подальшому проблемами розвитку емоційного інтелекту займалися Д. Гоулман, М. Грінберг, Р. Бар-Он, Р. Бояцис, Е. Мак-Кі, Т. Ахенбах, В. Друскат.

Проблеми емоційного розвитку дітей у школі завжди мають залишатися у полі уваги педагога. Важливим засобом активного впливу на збагачення емоційного досвіду учнів є долучення їх до активного музикування на уроках музичного мистецтва. Актуальним на сьогодні є вивчення питань впливу музичного мистецтва на розвиток самоусвідомлення учнів, підвищення ефективності формування психологічної грамотності вчителів музичного мистецтва, озброєння їх знаннями у сфері музичної психології, музикотерапії, арттерапії.

Метою статті є дослідження засобів впливу музики на розвиток емоційного інтелекту в учнів молодших класів.

Виклад основного матеріалу дослідження. На думку Д. Мейєра, П. Саловея, Д. Карузо: «Емоційний інтелект –

це група ментальних здібностей, які сприяють усвідомленню та розумінню власних емоцій та емоцій оточуючих» [1]. За визначенням Д. Стейна та Г. Бука: «Емоційний інтелект, на відміну від звичного для усіх поняття інтелекту, є здатністю правильно використовувати обстановку і впливати на неї, інтуїтивно вловлюючи те, чого хочуть та чого потребують інші люди, знати їх сильні та слабкі сторони, не піддаватися стресу» [4].

Розвиненість емоційного інтелекту є необхідною у тих сферах життєдіяльності людини, успішність та продуктивність яких залежить не лише від розвиненості пізнавальних здібностей, але й від наявності сформованості таких якостей особистості, як уміння саморегуляції, управління власними емоційними станами, налагодження міжособистісної комунікації, здатність до встановлення порозуміння між учасниками спільного виконання діяльності. Здатність до саморегуляції власних емоцій є необхідною для збереження психологічного здоров'я особистості, подолання негативних переживань, тривожності, уникнення стресових ситуацій. Людина, яка має розвинене глибоке самоусвідомлення та володіє інструментами подолання травмуючих переживань, має значно більше можливостей для збереження свого здоров'я.

Емоції пронизують усі сфери психічної активності людини та визначають характер їх протікання. Психологічна грамотність, розвиненість емоційного інтелекту в сучасних умовах розвитку суспільних, ділових відносин є тією обов'язковою умовою, яка дозволить учням у майбутньому стати успішними у професіях, які вимагають ініціативності та креативності у роботі, здатності продукувати нові, нестандартні шляхи до розв'язання проблем, професіях, які сьогодні називають інтелектуально вимогливими. Саме наявність розвиненості на високому рівні емоційної сфери особистості, психологічної грамотності дозволить дитині стати лідером у групі однолітків, а у подальшому сприятиме розвитку лідерських якостей у майбутній професійній діяльності.

Розвиненість емоційного інтелекту є важливою в усіх сферах життєдіяльності людини. Першою ознакою розвиненого емоційного інтелекту є спроможність усвідомлювати свої емоції, розуміти, які обставини призвели до їх виникнення, володіти засобами впливу на зміну емоційного стану за необхідності. Діти мають розрізняти негативні переживання, стрес, визначати причину їх появи, уміти самостійно знижувати інтенсивність негативних емоцій, які завдають страждань. Наступною ознакою

розвиненості емоційного інтелекту є вміння дитини упізнавати невербальні знаки, які дають можливість зрозуміти відчуття та переживання іншої людини, що є початком формування емпатії, здатності до співпереживання, співчуття, вміння ідентифікувати внутрішні стимули, що спонукають людину діяти певним чином. Важливим компонентом сформованості емоційного інтелекту є розвиненість соціальної свідомості, вміння регулювати стосунки з оточуючими, уникати конфліктів. Здатність вести перемовини, домовлятися зі співбесідником, знаходити шляхи залагодження непорозумінь сприяє розвитку вміння уникати конфліктних ситуацій, вдало розв'язувати їх. Про сформованість емоційного інтелекту свідчить розвинене самовладання, вміння керувати своїми емоціями в емоційних ситуаціях, регулювати імпульсивні реакції.

Здатність до ідентифікування та усвідомлення власних емоцій є важливим компонентом емоційного інтелекту. Емоційна свідомість необхідна людині для збереження власного психологічного здоров'я. Невміння ідентифікувати власні емоції, аналізувати їх робить людину беззахисною перед стресом, тривожністю, нав'язливими страхами. Проведення роботи з розвитку емоційної свідомості у дітей має бути обов'язковим впродовж усього навчання у школі. За кордоном широкого поширення набули програми соціального та емоційного виховання дітей у школах, які стають обов'язковим елементом навчальної програми. Метою впровадження таких програм є підвищення показників успішності учнів, формування позитивного психологічного клімату в учнівському колективі, зниження кількості випадків неправомірної поведінки, міжособистісних конфліктів. За відсутності впровадження програм соціального та емоційного навчання у вітчизняній школі важливо шукати шляхи формування психологічної грамотності учнів в ході вивчення різних навчальних дисциплін шкільної програми. Урок музичного мистецтва має чи не найбільший потенціал у справі розширення емоційного самоусвідомлення школярів, розвитку емпатійного ставлення до переживань оточуючих.

Обов'язковим елементом сприймання музичної інформації є емоційна реакція на неї. Виникнення емоційних реакцій в процесі слухання музики є свідченням того, що учень сприймає не лише звуковисотні, динамічні, ритмічні, темпові характеристики, але й пізнає змістове наповнення музичного твору.

Виникнення емоційного відгуку на музику свідчить про схильність до інтенсивності емоційних реакцій дитини, здатність гостро реагувати на емоціогенні подразники, є ознакою загальної емоційності особистості. Емоційність сприйняття та відтворення музичного матеріалу є компонентом загальної музичності особистості, поряд з цілим комплексом музичних здібностей, що входять до її структури. Емоційність музиканта виявляється у здатності відчувати тонкі агогічні, тембральні, динамічні, темпові відхилення, включати їх у досвід власної виконавської діяльності. Якісно розв'язувати музично-творчі завдання, створювати яскраві художні образи, які зможуть торкнутися емоційної сфери багатьох слухачів, в ході інтерпретування твору музичного мистецтва, може лише виконавець, який володіє розвинутою здатністю тонко реагувати на музику, помічати невліпові для слуху інших нюанси.

Важливим елементом розвитку психологічної грамотності у дітей є формування вміння вербалізувати власні емоції, здійснювати словесний опис своїх переживань. Здатність до вербалізації емоцій визначається вмінням людини усвідомлювати свій психологічний стан та характеризувати його з допомогою слів, багатством словникового запасу, володінням емотивною лексикою. Саме робота, яка проводиться на уроках музичного мистецтва під час сприймання та аналізу музичних творів, їх інтерпретування в ході виконавської підготовки, добору засобів художньої виразності, сприяє фокусуванню уваги дітей на власних почуттях, розширенню їх емоційного словника. На заняттях музичного мистецтва педагогами-музикантами використовується словник емоційно-образних музичних визначень. Визначення, які подаються у словнику, значно розширюють уявлення дітей про спектр різноманітних емоцій, які можуть виникати в ході слухання музики чи її виконання, допомагають якомога краще дати вербальну характеристику власним переживанням, «словник стимулює учнів, які недостатньо володіють лексичним багатством мови, до глибшого усвідомлення своїх музичних вражень і переживань» [3, с. 571]. Характеризуючи словник емоційно-образних музичних визначень О. Ростовський зазначає: «В кожному групі входять визначення, що об'єднані єдиним емоційним знаком і відрізняються лише нюансами і насиченістю вираження почуття» [3, с. 571]. Наприклад, учню пропонується описати свої почуття під час прослуховування твору В. Косенка «Не хочуть купити ведмедика». Використання

словника емоційно-образних визначень дозволяє йому відзначити не лише те, що йому було сумно, але й фіксувати значно тонші зміни власного емоційного стану в ході сприймання музичного твору. Так, використовуючи підказки, він може зазначити, що почувався засмученим, пригніченим, безрадісним, знесиленим, йому було журливо, тужливо, печально, щемно. В ході прослуховування п'єси «Купили ведмедика» В. Косенка учень, опираючись на запропонований перелік визначень, значно глибше і усвідомленіше може описати почуття радості, відзначаючи, що він відчував енергійність, захоплення, безжурність, моторність, безтурботність, щастя, пустотливість, легкість, рвучкість, активність, завзятість, піднесення, життєрадісність, оптимізм, святковість, ясність. Аналізуючи ритмічний малюнок польки М. Сільванського «Комарики» учень слідкує, яким був його внутрішній стан і, добираючи терміни зі словника емоційно-образних визначень, може дати розгорнуту відповідь, вказавши, що відчував легкість, спритність, активність, енергійність, сміливість, збудженість, моторність, нестримність. Вправління у вмінні широко характеризувати свій емоційний стан в ході слухання музики, вербалізуючи внутрішні переживання, сприятиме розвитку здатності глибокого розуміння учнем власних переживань, вміння ідентифікувати емоційні реакції, чітко їх окреслювати.

Індивідуальне трактування музичного твору перетворює виконавську діяльність на творчий процес. Під час роботи над інтерпретуванням музичного матеріалу в ході вивчення інструментального чи вокального твору педагог пропонує учневі провести літературно-художній та стилістичний аналіз, що включає вивчення творчого стилю автора, історичної епохи, на яку припадає написання твору, здійснення аналізу літературного тексту, визначення сюжетної лінії, теми, ідеї твору, характеристику головного персонажу. Виникнення в юного виконавця інтерпретаторських рішень завжди є результатом проробленої складної інтелектуальної роботи та емоційної включеності у процес. Композиторські вказівки, які наповнюють музичний твір та регламентують більшість аспектів його виконання, вимагають їх трактування виконавцем, проникнення до їх суті через призму власних відчуттів та емоційного досвіду. Авторські підказки, закодовані в позатекстовій інформації, прокладають шлях до осягнення душевних переживань композитора, його світосприйняття. Спроби

учня зрозуміти своєрідність національної культури композитора, дослідити джерела його натхнення, мотивацію творчого пориву, розвивають здатність до розкриття емоційного підтексту музичного матеріалу, емоційного відгуку на переживання іншої людини, готовність співпереживати, співчувати. Завдання педагога створити умови для зростання самостійності учня в ході прийняття інтерпретаторських рішень, що стимулює розвиток більш відповідального ставлення до виконання творчих завдань, свідомого та зацікавленого долучення до роботи.

Працюючи над відшукуванням засобів втілення художнього змісту музичного твору педагог проводить з учнем роботу над емоційним осягненням твору, здійснює аналіз музично-виражальних засобів. Відбувається пошук динамічного різноманіття звучання, агогіки, тембральних знахідок, правильного фразування. У роботі з вокалістом продумуються сценічні жести та міміка, положення корпусу виконавця, які слугуватимуть втіленню художнього образу. Процес добору музично-виражальних засобів ґрунтується на емоційному осягненні музичного матеріалу, аналізі внутрішніх відчуттів під час виконання твору. Звернення педагога до емоційної пам'яті дітей з метою викликати ті переживання, які будуть співзвучні характеру твору, стимулюють глибше усвідомлення дітьми власних емоцій, розуміння причин виникнення певних емоційних реакцій на різні життєві обставини.

Важливим моментом розвитку емоційного інтелекту є формування здатності не лише усвідомлювати власні емоції, але й ефективно керувати ними. Музичне виконавство сприяє формуванню емоційної стійкості в емоціогенних умовах публічного виступу, озброює юного музиканта інструментами подолання негативного впливу надмірного хвилювання на роботу власного виконавського апарату. На думку Ю. Цагареллі, музикант має володіти набором якостей: саморегуляцією, поміхостійкістю, яка включає в себе психоемоційну стійкість та стійкість уваги, стабільністю, які є компонентами виконавської надійності [5, с. 199]. Тобто, підготовка юного музиканта до виступу перед слухацькою аудиторією обов'язково включає розвитку такого компонента емоційного інтелекту, як здатність усвідомлено керувати власними емоціями.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Отже, розвиненість емоційного інтелекту в учнів молодших класів сприяє зростанню їхньої навчальної

успішності, здатності до концентрування уваги, покращує протікання мнемічних процесів. Урок музичного мистецтва має великий потенціал у справі формування психологічної грамотності дітей. Формування у вчителя музичного мистецтва комплексу психолого-педагогічних компетенцій дозволить йому використовувати музику, як важливий інструмент розвитку емоційного самоусвідомлення дітей, вміння ідентифікувати власні емоції, давати їх вербальну характеристику, розуміти, до чого вони їх спонукають, виявляти емпатію до оточуючих, уміти розрізняти емоційний стан іншого за зовнішніми ознаками.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Алексеева Е. Е. Типологічні особливості студентів психологічних та педагогічних спеціальностей // Вісник Санкт-Петербурзького університету Росії. №4. 2009. С. 207–212.
2. Гоулман Д. Емоційний інтелект; пер. з англ. Гумецької Л. Харків : Віват (Серія «Саморозвиток»), 2019. 512 с.
3. Ростовський О. Я. Теорія і методика музичної освіти : Навч.-метод. посібник. Тернопіль : Навчальна книга Богдан, 2011. 640 с.
4. Стейн Д., Бук Г. Переваги EQ. Емоційний інтелект та ваш успіх. Баланс Бізнес Букс, 2007. 384 с.
5. Цагареллі Ю. А. Психологія музично-виконавської діяльності : Навч. посібник. Санкт-Петербург : Композитор. Санкт-Петербург, 2008. 368 с.

УДК: 37. 013 43 : 781

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-195-114-118

Постановка та обґрунтування проблеми. Виявлення духовних смислів музики, зв'язків з життєвим досвідом людини є однією з маловивчених проблем педагогіки мистецтва. Без її вирішення залишаються бездоказовими твердження про виховання мистецтвом. У сучасній гуманітарній науці відсутнє узгоджене розуміння духовності як субстанції свідомості. Розглядаючи етимологію слова «духовність» в культурно-антропологічному контексті, можна виявити прихильність його до таких понять, як знання, творчість, комунікація, через які

REFERENSES

1. Aliksieieva, Ye. Ie. (2009). *Typologichni osoblyvosti studentiv psykholohichnykh ta pedahohichnykh spetsialnostei*. [Typological features of students of psychological and pedagogical specialties]. Sankt-Peterburh.
2. Houlman, D. (2019). *Emotsiyni intelekt*. [Emotional intelligence]. Kharkiv.
3. Rostovskyi, O. Ia. (2011). *Teoriia i metodyka muzychnoi osvity*. [Theory and methods of music education]. Ternopil .
4. Stein, D., Buk, H. (2007). *Perevahy EQ. Emotsiyni intelekt ta vash uspikh*. [Advantages of EQ. Emotional intelligence and your success].
5. Tsaharelli, Yu. A. (2008). *Psykholohiia muzychno-vykonavskoi diialnosti*. [Psychology of music-performing activity]. Sankt-Peterburh.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ПРЯДКО Олена Михайлівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри музичного мистецтва Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.
Наукові інтереси: музична педагогіка, музична психологія, історія музичного мистецтва.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

PRYADKO Olena Mychaylivna – Candidate of Pedagogic Sciences, Docent, Associate Professor at the Department of Music of the Kamianets-Podolskyi Ivan Ohiienko National University.
Circle of scientific interests: musical pedagogy, musical psychology, history of musical art.

Стаття надійшла до редакції 28.04.2021 р.

РЕВА Валентин Павлович – кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри музики і естетичної освіти Могильовського державного університету імені А. А. Кулешова
ORCID:<https://orcid.org/0000-0003-0957-6674>
e-mail: val.r@tut.by

ДУХОВНО-ТІЛЕСНІ ОСНОВИ МУЗИЧНОГО СПРИЙНЯТТЯ

здійснюються зв'язки суб'єкта з суспільством, іншими людьми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Духовне, – згідно зі словником С. І. Ожегова, – означає те, що відноситься до області духу (психіки, свідомості, переживань) [6, с. 157]. У німецькій мові слово духовність (geist) застосовується для вираження морального стану, а душевність (herzlich) – щирості. В англійській мові – «духовне» і «душевне» об'єднуються одним словом «spiritual». За твердженням К. Юнга, «відмінними ознаками духу є: по-перше, принцип спонтанного руху і діяльності; по-